

HEP HATIRLANMAK İSTEYEN CUMHURİYET'İN İLK KADIN HATİBİ; MELİHA AVNİ SÖZEN

Bengül Salman BOLAT*

Özet

Hakkında yazılanlar arasında, Cumhuriyetin ilk kadın hatibi, bir ulusun Primadonnası (Operada baş kadın rolünü oynayan kişi) gibi tanımlamalar yapılan Meliha Avni Sözen, Cumhuriyetin ilk eğitimli, aydın Türk kadınına çok iyi bir örnektir. Kim olduğu, hayatı, yaptıkları ile ilgili ciddi bir bilimsel çalışma olmayan bu örnek kadının en büyük arzusu unutulmamak olmuştur. Meliha Avni Sözen, “asıl mesleğim” dediği müthiş hitapları, eğitime, özellikle de kızların eğitime yönelik yaptıkları, Atatürk ve İnkılâba bağlılığı ile bir taraftan örnek teşkil ederken, diğer taraftan da gerçekten unutulmaz olmayı başarmıştır. Bu makale, Meliha Avni Sözen’den geriye kalan olabildiğince tüm bilgilere, belgelere, yazılara ve hakkında sözlü görüşme yapabilecek kişiye ulaşarak elde edilenlerle uzun bir süreçte tamamlanabilen bir çalışma olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meliha Avni Sözen, Hatiplik, Eğitim, Kadın hakları.

Abstract

Being defined as the first female preacher of the Republic and the Primadonna (leading actress in an opera) of the nation, Meliha Avni Sözen was a very good example to the first educated and intellectual Turkish women of the Republic. This exemplarily woman, who has never been seriously investigated in terms of who she was, how she lived and what she did, always desired to be remembered forever. Meliha Avni Sözen has not only set an example, but also succeeded to actually become unforgettable with her splendid preachings that she called “my actual profession”, what she did for education, especially for the education of girls and her commitment to Atatürk and the Revolution. This article has been completed within a long process of research, which included collection of all documents as well as interviews with those having information about her.

Keywords: Meliha Avni Sözen, Preaching, Education, Women’s Rights

* Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, bengu4@gmail.com

Giriş

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra, arka arkaya yapılan inkılâplar sonucunda, kaldırılan eskiye ait kurumların yenileriyle yer değiştirmesi, yeni rejim ile inkılâbın halka benimsetilmesi ve meşruiyetinin sağlanabilmesi son derece önemsenmiştir. İnkılâpçı kadro, bu amacı gerçekleştirebilmek için çeşitli kanunlar yapmanın yanında; yapılanları benimsetmek ve bu doğrultuda halkı eğitebilmek için birçok kurum oluşturmuştur. 1930’lar bu çalışmaların en fazla yapıldığı yıllar olmuştur. İnkılâbın topluma aktarılması, benimsetilmesi, gerek okul çağlarındaki çocukların gerekse de halkın eğitilmesi yönünde kurulan Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Millet Mektepleri, Halkodaları ve Halkevleri gibi kurumlar önemli görevler üstlenmiştir. Bu çalışmalardan biri de, 1932’de kurulan Halk Hatipleri Teşkilatı olmuştur. (Halk Hatipleri Teşkilatı Talimatı 1932:5-15) Bu teşkilatla; halkı etkileyecek yetenekli konuşmacıların, yapacakları hitaplarla inkılâbın yerleştirilmesine yardımcı olması amaçlanmıştır. Çünkü kitle iletişim araçlarının henüz gelişmediği bu yıllarda, halk ile doğrudan doğruya temasa geçerek, tüm bu yeniliklerin konuşmacılar tarafından aktarılmasının etkisi bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, teşkilatın amacı; Cumhuriyet değerlerine bağlı, inkılâbı tam olarak anlamış ve benimsemiş, güçlü hitabet yeteneği olan kişileri halk ile buluşturup, yaptıkları hitaplarla cumhuriyet ve inkılâp coşkusu oluşturarak halkı bilgilendirmek olarak özetlenebilir. (Uzun 2010: 85- 110.) Milli Mücadele döneminde, Halide Edip (Adivar) gibi kişilerin konuşmalarının halk ve asker üzerindeki etkileri düşünüldüğünde hatipliğin önemi de ortaya çıkmaktadır. Halk Hatipleri Teşkilatında görev alan hatiplerin çoğunun erkek olmasına ve kadın hatip sayısının az olmasına rağmen, (Uzun 2010: 105) kadınların bu yöndeki çalışmaları dikkate değerdir. Çalışmaya konu edinen Meliha Avni Sözen’de bu halk hatiplerinden birisidir. (BCA 490.01/1175.127.2,1941; Cumhuriyet 19 Eylül 1934; www.orduolay.com, 16.04.2014).

Meliha Avni Sözen’le ilgili olarak sadece Haluk Cemil Tanju’nun yazmış olduğu *“Hitabeti ile Meliha Avni Sözen Bir Volkandır”* (Tanju 1982) adlı bir kitap tespit edilmiştir. Bu kitap, henüz Sözen hayatta iken yazılmıştır. Kitapta, Sözen’in hitapları, eserlerinin adları ve kendisi hakkında söylenenler derlenmiştir. Bu derlemelerde genellikle alıntı yerleri belirtilmiş olmakla birlikte tarih ve zamanlar belli değildir. Yapılan araştırmada birçok alıntının Meliha Avni Sözen’in 1936’da yayınlamış olduğu *“Bir Ses”* (Sözen 1936) adlı kitabından olduğu görülmüştür.

Yaşadığı zaman içerisinde, özellikle 1930’lu ve 40’lı yıllarda çok ateşli bir hatip olarak ünlenen, hatta konuşmalarının ses kayıtları çeşitli il ve illere dağıtılan Meliha Avni Sözen’in kitapları (bu kitapların hepsine ulaşılammıştır) ve kendisi hakkında yazılan Tanju’nun eseri dışında, bilimsel bağlamda bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, sözü geçen kitapların dışında ulaşılabildiği kadar, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden alınan belgeler, gazete, dergi, gibi kaynakların taranmasının yanı sıra, 1997'de vefat eden avukat kardeşi, Ferit Avni Sözen adıyla kurulan vakıf ile temasa geçilerek, Ferit Avni Bey'in eşi Nükte Sözen ve şu andaki vakıf başkanı Türkan Şentürk Hanımla İstanbul'da sözlü görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan Ordu yerel gazeteleri; *Yeni Yol* ve *Tekâmül* ile eklerde kullanılan fotoğraflar ailenin özel arşivinden alınmıştır. Bu çalışma ile oldukça aktif bir yaşantı süren, ömrünü eğitime, kızların yetiştirilmesine ve Atatürk Devrimine adanmış olan ve hep hatırlanmak isteyen bu aydın Türk kadınının hem bu isteğini yerine getirebilmek hem de alana bilimsel katkı amaçlanmıştır.

1. Meliha Avni Sözen Kimdir?

1905 yılında Ordu'da doğmuş olan Meliha Avni Sözen, işadami ve Milli Mücadeleye hizmetleri bulunan, (Yeni Yol 27 Mart 1929:1) bu hizmetleri Cumhuriyet döneminde de devam eden (Tekâmül 4 Şubat 1926)¹ Hüseyin Avni (Sözen) Bey'in² kızıdır. Ordu'da doğmuş ve büyümüş olmasına rağmen hayatının büyük kısmını İstanbul'da geçirmiştir.

Amerikan Kız Kolejinde okuyan Meliha Avni, daha okuldayken yaptığı konuşmalarla hatiplik yönünü ortaya koymuştur. Atatürk, Meliha Avni'yi Florya Köşküne çağırması, konuşmalarını dinlemiş ve Türk kızlarına örnek olarak göstererek takdir etmiştir.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra çeşitli liselerde İngilizce öğretmenliği yapmıştır.

Hatip ve şair yönü ile dikkat çeken Sözen, Üsküdar Kız Kolejinin kurucuları arasında yer alarak, kızların eğitimi ile ilgili yakın ilgisini de ortaya koymuştur. Meliha Hanım, bu işlerinin dışında Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevi içersinde de görevler üstlenmiştir. 1944'de Şişli Halkevi Reisliğine getirilmiştir. (Cumhuriyet Halk Partisi, İstanbul Vilayet İdare Reisliği, Sayı 4425: BCA 490. 01 972/760 3 22/1/1945) İstanbul Halkevi Neşriyat ve Köycülük başkanlıkları görevlerini de üstlenmiştir.(BCA 490. 01 972/760 3 15.1.1945:6; Akşam Postası Sayı 358, 7 Mayıs 1950; www.orduolay.com, 16.04.2014). Ayrıca Kızılay'da ve Türk Hava Kurumunda da görevler almıştır. (Son Havadis 5 Haziran 1965)

¹ Ailenin özel koleksiyonundan alınan Ordu'da çıkan gazetede Hüseyin Avni Bey'in Türk Ocağına bir piyano aldığı ve para yardımı yaptığı haber mevcuttur.

² Hüseyin Avni Sözen, (1885-1963), İdadi eğitimini tamamladıktan sonra ticaret hayatına atılmış ve başarılı işadamlarından birisi olmuştur. Atatürk'e büyük sevgisi olan Hüseyin Avni Bey büyük zafere kadar hep yanında bulunmuş ve inkılâba destek vermiştir. Milli Mücadele döneminde Karadeniz bölgesindeki Ermeni ve Rum çetelerine karşı mücadele eden birliklere mühimmat, iase ve maddi destek sağlamıştır. İstanbul'dan Karadeniz'e cephaneye sevk etme gibi tehlikeli işleri yapmış hatta kendi parasıyla büyük ve süratli motorlar satın almıştır.

Şişli Halkevi Başkanlığının ne kadar sürdüğü ve ne zaman bu görevden ayrıldığına ilişkin net bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden alınan 1947 tarihli bir belgede, Şişli Halkevi Başkanı Avukat Mustafa Tunalı olarak geçmektedir. Halkevi Başkanlığı döneminde, yaptığı işlerle ilgili olarak verilen bilgiler arasında, bir dispanser, bir açık hava spor sahası açtığı belirtilmiştir. (Şentürk ile görüşme 14.04.2014; Cumhuriyet 23 Mayıs 1945:2) Açtırdığı dispanser ve spor sahasının 1945'te faaliyete geçtiği düşünülmektedir.³ 1945'te 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları sonrasında Cumhuriyet Gazetesi yazarı Abidin Daver, bir yazısında Meliha Avni'nin bir başarıcılık örneği olduğunu, küçük ve mütevazı bir halkevi olan Şişli Halkevinde daha önce başarısız olanları gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda bir dispanser ve Spor sahasının bu yıl faaliyete geçtiğini ifade etmiştir. (Cumhuriyet 23 Mayıs 1945:2)

Yine Şişli Halkevi Başkanlığı yaptığı dönemde, on gün için hanımların el işlerinden oluşan bir giysi sergisi düzenlemiştir. Bu sergi zamanın Valisi Lütfi Kırdar'ın emri ve desteği ile iki ay sürmüştür. Lütfi Kırdar bu sergi için *"eski ve yeni güzel sanat eserlerini gezerken, Türkün ince sanat anlayışı karşısında gururlandığını ve böyle bir sergiyi düzenlediği için Meliha Avni'yi tebrik ettiğini"* belirtmiştir. (Tanju 1982: 76-77, 82, 95) Bu sergi; Cumhuriyet tarihinde sergi açma ve fuarcılık geleneğinin başlangıcı olarak görülmüştür. Meliha Avni ve kardeşi Avukat Ferit Avni 1986 yılında Mecidiyeköy'de, kültür ve sanata hizmet eden özel bir sergi Sarayı açmışlardır. Görkemli bir şekilde açılan bu merkez için yapılan yorumda, Meliha Avni'nin sergi ve konferansları ile yaptığı büyük hizmetlerine bir yenisinin daha eklendiği belirtilmiştir. (Ana 1986,117: 6)

Cumhuriyet Arşivi'nde yapılan araştırmada, Meliha Avni Sözen'in Şişli Halkevi Başkanı olarak imzaladığı tek bir belge tespit edilmiş ve bu yazının, kısaca Halkevlerinin kuruluşunun 14.Yıldönümü kutlama programına ilişkin olduğu görülmüştür.(BCA 490 01 957/704 1, 25.2.1946)

Meliha Avni Sözen, yaptığı tüm işlerin yanında siyasetle de uğraşmıştır. Ömrünün sonuna kadar CHP'li kimliğini koruduğu ifade edilen (Nükte Sözen ile görüşme, 14.04.2014) Meliha Avni Sözen'in, CHP Meclis (Akşam Postası 7 Mayıs 1950, 358) ve İl İdare Kurulu Üyelikleri (BCA 490. 01 350/1468 3 25 Eylül 1949; BCA 490. 01 359/1557 1, 9 Nisan 1950) yaptığı tespit edilmiştir. CHP'ye bağlılığını, Partinin kuruluş yıldönümünde köşe yazarlığını yaptığı gazetede kaleme aldığı yazısında dile getirmiştir. Bu yazıda, *"tek partili oluşumuzun tek sebebi bütün milletin aynı duyguda, imanda, gayede birleştiğine delildir.. Türk biliyor ki, ayrı ayrı gayeler, çeşitli rüyalar milletlerin saadetine değil, ölümüne yol açıyor"* (Son Posta 9 Eylül 1943: 1-6)

³ Arşivden alınan bir belgede, Şişli'de gençlerin spor yapabilmelerine olanak sağlanması için Şişli Halkevi tarafından ilki 1937'de olmak üzere, 1940 ve 1942 yıllarında isteklerde bulunduğu ancak gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır. (BCA, 490. 01 1721/ 997, 15.1.1937, 20.08.1940, 23.08.1940, 10.6.1942)

cümleleri ile vatan ve millet birliğinin sağlanması için tek bir parti etrafında birleşmesi gerektiğini, Türkiye’de de tek partinin bu amacı gerçekleştirebildiği yönünde yorumları olmuştur. Sözen’in Türkiye’de henüz çok partili sisteme geçilmediği bu dönemde, yazısında farklı partilerin varlığının birlik ve beraberliği bozacağı görüşünü paylaştığı görülmektedir.

CHP’den milletvekilliği adaylığına kadar geçen süreçte, CHP İlçe teşkilatlıklarında görevler almıştır. Bunlardan birisi de Eminönü ilçe teşkilatının 30 Kasım 1938’de yaptığı Kongresi’nde “İlçeyönkurul” başkanlığına seçilmesidir.(Cumhuriyet Halk Partisi Eminönü İlçeyönkurul, Sayı 536)

1950 genel seçimleri öncesinde İstanbul’da Eminönü Halkevi’ salonunda, İstanbul İli milletvekillerini belirleme oylaması yapılmıştır. Bu oylamaya 351 üye katılmış ve 19 aday belirlenmiştir. Bu oylamada Meliha Avni, 262 oy alarak 9. sıradan Parti’nin İstanbul’dan çıkardığı tek kadın adayı olmuştur. (BCA 490. 01 359/1557 1, 9 Nisan 1950) Adaylık sürecinde; milletvekili olduğu takdirde, hangi konulara ağırlık vereceği hakkında yaptığı konuşmalarda; trafik kanunları ile ilgili düzenlemeler yapılarak cezaların arttırılarak trafik kazalarının azaltılması, kadın ve erkek işçilerin şartlarının düzeltilmesi, köylülerin milletin efendisi olduğunun unutulmaması gerektiğini, bu bağlamda da köylere yatırımların arttırılması ve Atatürk İnkılâbının en iyi şekilde öğretilmesi gibi hususlara ağırlık vereceğini belirtmiştir. (Akşam 9 Mayıs 1950)

1946’da kurulan Demokrat Parti ile CHP arasında sert tartışmaların yaşandığı, seçim propagandalarının yoğun şekilde yaşandığı, Türk Seçim tarihinin en tartışmalı seçimlerinden biri olarak kabul gören 1950 seçimlerinde, (Yıldırımaz, 2004) Sözen’in, oldukça aktif bir görev üstlendiği anlaşılmaktadır.

CHP adına İstanbul Radyosu ve Eyüp’te düzenlenen mitingde yaptığı konuşmalar basına yansımıştır. Radyoda yaptığı konuşmada, özellikle CHP’nin kadın haklarını tanıyan, onlara seçme ve seçilme hakkı veren parti olduğu yönünde vurgular yapmıştır. Kadının büyük değerini takdir eden CHP’nin bu seçimlerde kadınları en fazla aday gösteren parti olduğunu söylemiştir. Eyüp’te yapılan mitingde de, Ziya Gökalp’in “Vatan” şiirini okuduktan sonra, DP’li bir hatibin İsmet İnönü’yü kötülediği bir konuşmasından örnekler vererek, Gökalp’in Vatan Şiirindeki kahramanlarından birine dil uzatmanın yanlışlığını vurgulamıştır. Sözen’in bu konuşması orada bulunanları ağlatacak kadar heyecanlı bulunmuş, hatta yaşlı bir savaş gazisi “ona dil uzatanlar kahrolsun” diye bağırmıştır. (Son Telgraf 7 Mayıs 1950; Le Journal d’Orient 10 Mai 1950) 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerin sonucunda, Demokrat Parti iktidara gelmiş, böylece CHP, 27 yıllık iktidarın sonunda muhalefet durumuna düşmüştür. Bu seçim sonuçları çerçevesinde Meliha Avni Sözen milletvekili olamamıştır.

Sözünü sakınmayan bir kişiliği olan Meliha Avni’nin, yeri geldiğinde hükümet uygulamalarını eleştirdiği de olmuştur. Örneğin, 1949’da Şehir

Meclisi toplantısında, Haseki Doğum Kliniğinin yangın tehlikesinden dolayı yerinin değiştirilmesini önerirken, (Cumhuriyet 11 Haziran 1949) 13 Mart 1950'de "Şehir Meclisi" yapmış olduğu bir toplantıda, Belediye Sağlık Müdürü icraatlarını anlatırken, Meliha Avni Hanım, sağlık politikalarının yanlış olduğunu, özellikle eşek sırtında ekmek taşımanın sağlığa aykırı olduğunu ve kendisinin bu yüzden bir yıl önce gönderdiği yazılı sorularına hiçbir cevap verilmediğini ifade etmiştir. (Cumhuriyet 14 Mart, 1950)

Meliha Avni Sözen'in CHP ile ilişkilerinin partinin muhalefet durumunda olduğu dönemde de aktif bir biçimde devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda; 1956-1957 Kongresinde 80 oy ile İl Haysiyet Divanı asil üyeliği ile 110 oyla Kurultay Asil üyeliklerine seçilmiştir. (Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Vilayet İdare Reisliği 22-23.7.1957)

Meliha Avni ömrünün son yıllarında, ablası Seniha Avni Barlas ve Ferit Avni Sözen ile birlikte hayırseverlikleri ile de anılmıştır. Açtıkları okullar ve vakıfları ile bilinmektedirler. 1972 yılında üç kardeş, kendilerine ait 3 milyon değerindeki arsalarını okul yapma şartıyla "*Koşuyolu Okul Yaptırma Derneği*" ne bağışlamışlardır. (Tercüman 9 Ekim 1972). Bu bağlamda ailenin isminin kullanıldığı İstanbul'da 1989'da açılmış olan Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi ve bu gün hayatta olan Ferit Avni Sözen'in eşi Nükte Sözen'in yaptırdığı kendi ismini taşıyan bir ilköğretim okulu mevcuttur. (Sözen ve Şentürk ile görüşme 14.04.2014)

Şairlik, hatiplik, siyaset, yöneticilik, gazetecilik, öğretmenlik gibi çok sayıda alanda oldukça aktif bir hayat süren Meliha Avni, ablası Seniha Avni Barlas ile birlikte 1978 veya 1979'da caddede karşıdan karşıya geçerken bir minibüsün çarpması sonucunda ağır yaralanmıştır. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde tedavi altında iken kazanın 40. günü ablası hayatını kaybetmiş kendisi de ayağındaki yaranın enfekte olmasından dolayı, Teşvikiye Sağlık evinde 18 ay boyunca tedavi görmüştür. Burada yattığı dönemde, Ana Dergisi tarafından kendisine ödül verilmiştir. Son olarak evde devam eden tedavi sonrasında ayağa kalkabilmiştir. (Şentürk ile görüşme, 14.04.2014)

Hasta yatağında iken yazılar yazdığı Ana Dergisi, kendisine "*Anam*" adlı yapıtından dolayı özel ödül vermiş ve bu ödül 1981'de vefat eden müzisyen Muammer Yeşil tarafından takdim edilmiştir. (Ana Şubat 1981:8-11) Burada bahsedilen ağır kaza, kardeşinin ölümü ve kendisinin uzun süre tedavi olmasına rağmen, iyileştiğinde yeniden çalışmaya başladığı anlaşılan Meliha Avni, 29 Mart 1993'te vefat etmiştir. Cenazesi ile ilgili basında verilen haberde;

"Atatürk'ün ilk kadın hatibiydi. Üsküdar Kız Koleji kurucusu "*Son Posta*" yazarı, İstanbul Belediyesi eski daimi Meclis Üyesi, Şişli Halkevi Başkanlığı yaptığı" bilgilerinin yanında Kızılay, Türk Hava Kurumu ve Tayyare Cemiyetlerinin kuruluşlarında çalışmalar yapmıştı" (Cumhuriyet 30 Mart 1993; Toplum 28 Mart 1993:5) şeklinde bilgiler de yer almıştır.

2. Nutukları ve Şiirlerinden Seçmeler

Meliha Avni Sözen, değişik konularda çok sayıda konuşmalar yapmıştır. Bu konular, anma günleri, milli bayramlar, belirli günler ve haftalar, kadınlar, ülke güvenliği gibi başlıklar altında toplanabilir. Konuşmalarında ve yazılarında kullandığı, hatta bestesi yapılan kendi yazdığı şiirler de mevcuttur. (Radyo Gazetesi 19 Aralık 1956.)

Meliha Avni Sözen'i ilk Türk kadın hatibi olarak tanımlayan Yedi Gün Mecmuasından Hikmet Feridun, onunla bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede, Meliha Avni Sözen kendisini tanıtıcı bilgiler vermiştir. Feridun'un hatiplik ile ilgili sorduğu sorulara verdiği cevaplarda; hitabete verdiği önemi, kendisi için bir meslek olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bunun yanında, tüm konuşmalarını inanarak yaptığını söylemiş, ayrıca dinleyen herkesi duygulandırıp, coşturan konuşmaları da önceden yazarak yapmadığını söyleyerek, bu yöndeki yeteneğini de ortaya koymuştur. (Sözen 1936;287-291)

Bir başka röportajında da hatipliği meslek olarak devam etmek istediğini yinelemiş, ölmeyecek, hep hatırlanacak bir hatip olmak istediğini ifade etmiştir. (Kurun 21 Nisan 1936:1-6)

2.1. Anma Günleri

Meliha Avni Sözen'in en önemli özelliğinin heyecanlı, etkileyici ve düzgün konuşması olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu bağlamda özellikle anma günlerinde yaptığı konuşmalar dikkat çekmektedir. Çanakkale Şehitleri, Şeyhzadebaşı Karakolu Şehitleri, Hava Şehitleri, Dumlupınar Denizaltısı Şehitleri gibi anma günlerinde yaptığı heyecanlı konuşmaları ile ünlenmiştir. Bu konuşmalara birkaç örnek verilecek olursa;

1930'larda Çanakkale'yi ziyarete gelen İngiliz Sydney Kruvazör'ünde Amiral ve Komutanlara "*Bir Ulusun Yeniden Uyanışı*" hakkında verdiği İngilizce nutukla ünlenmiştir. Aynı zamanda İngilizlerin söyledikleri nutukları da İngilizceden Türkçeye çevirerek aydın ve eğitilmiş Türk kadını temsil etmiştir. (Cumhuriyet 30 Nisan 1936). Burada yaptığı konuşmalardan sonra, "*Şehitleri İmar Cemiyeti*" Reis Vekili Cemal Nemlioğlu kendisine bir telgrafla teşekkür etmiştir. (Tanju 1982; 315)

27 Ocak 1923'te uçağının düşmesi sebebiyle şehit olan Binbaşı Fazıl Bey, ilk Türk Hava şehidi olarak anılmaktadır. Onun şehit düştüğü 27 Ocak günü 1926'dan 1935'e kadar Hava Şehitlerini anma günü olarak belirlenmiştir. Ancak bu günün kışa denk gelmesi, soğuk yüzünden de katılımın az olması gerekçesi ile Türk Hava Kurumu 1935'te yapmış olduğu 6. kurultayında Hava Şehitleri anma gününü 15 Mayıs olarak benimsemiştir. (<http://www.hvkk.tsk.tr>, 5.5.2014)

Meliha Avni Sözen, hava şehitlerini anma günlerinde çok sayıda konuşmalar yapmıştır. 1936'da Fatih Parkı'nda bulunan Tayyare Şehitleri Abidesi önünde gerçekleştirilen törende yapmış olduğu uzun konuşmada;

“Bu mermer taşın altında kahraman Türk çocuklarının şerefli başları, bu mermer taşın üstünde onların sonsuzluğa erişen adları vardı... Türkün yiğit çocukları; Şanlı bayrağımızı yükseklerde uçurmak, Türk adını göklere yazmak, yurdumuza yeni bir zafer kazandırmak aşkı ile karanlıklara göğüs gerdiniz, ölümleri hiçe saydınız, dağlar önünüzde eğildi, yıldızlar sizden ürkererek daha uzağa gittiler. (Sözen 1936;130-133; Cumhuriyet 16 Mayıs 1936) cümleleri ile duygusal bir şekilde şehitleri anarken, diğer taraftan da vatan sevgisini dile getirmiştir. 1938’de yapılan törende yaptığı konuşmada da Türk kadınlarının da hava yollarında erkek kardeşlerinin yanında oldukları vurgusunu yapmıştır. (Cumhuriyet 16 Mayıs 1938)

16 Mart 1920’de İstanbul’un resmen işgali günü sabahı 5.45 sıralarında resmi makamların bilgisi dışında 50- 60 kadar İngiliz askeri, Şehzadebaşı Karakoluna bir baskın düzenlemiştir. Açılan ateş sonunda 4 asker şehit edilmiş, 10 asker yaralanmış ve 1 asker de kaybolmuştur. Ancak daha sonra yaralı askerlerden biri daha şehit olmuş, böylece şehit sayısı 5’e yükselmiştir. (Geniş bilgi için bkz. Sürmeli 2010:103-116) Meliha Avni Sözen de bu olaya istinaden düzenlenen anma törenlerinde çok sayıda konuşma yapmıştır. (Cumhuriyet 16,17 Mayıs 1950)

Bu konuşma örneklerinde; *“Aziz şehitlerimiz; bugün buraya felaketli ve ıstıraplı günler yaşamış ve sizin ıstırapınızla yürekten yanmış en büyük acıyı duymuş olan İstanbul halkının saygı, sevgi ve gözyaşlarını getirdim. (Cumhuriyet 17 Mart 1939) ertesi yılki konuşmasında, “Dün sana kıyanlar, bugün sana dayanıyorlar” (Cumhuriyet 17 Mart 1940)*

Diğer bir konuşmasında da; *“Dünya bugünlerde bir cehennem oldu. Her taraf ateş ve ölüm oldu. Bu arada istiklalini kaybedenler vardı. Aslan Türk askeri, bugün dünyanın gözü sende ve sana inanıyor, sana güveniyor. Vazgeçemeyeceğimiz tek sevdâ, hürriyet ve istiklal sevdâsıdır. (Cumhuriyet 17 Mart 1941) Sözlere ile şehitlere övgü yapmıştır.*

4 Nisan 1953 günü, Dumlupınar Denizaltısı, tatbikattan dönerken Çanakkale Boğazı açıklarında bir İsveç şilebi ile çarpışmış ve 81 mürettebatı şehit olmuştur. (Semiz 2013; 217-248; Akşam, 5 Nisan 1953; Cumhuriyet 5 Nisan 1953; Milliyet, 5 Nisan 1953; Cumhuriyet Ansiklopedisi 2002: 227-228.)

Bu acı olay sonrasında, şehit askerler için çeşitli törenler yapılmıştır Meliha Avni, aynı olayla ilgili olarak *“Bütün bir Millet Ağlıyor”* başlıklı bir konuşma yapmıştır. Konuşmasından örnekler verilecek olursa;

“Kim sevmez, kim ağlamaz yedi kat denizlerin dibine göçüp ölümlere gülenlere?, Kim tapmaz, kim yanmaz canını memlekete, millete verenlere...Yedi kat denizlerin dibinden ölümün eşiğinden bir koro halinde gelen son nefesinizi son sesinizi her Türk her zaman duyacak... (Akşam 16 Nisan 1953)

Bu konuşmanın dışında 15 Nisan 1953’te radyodan yaptığı konuşmada da; *“vatan için ölüyoruz, var olsun, sağ olsun Türk Milleti” Yedi kat denizlerin dibinden ölümlerin eşiğinden gelen bu ses 81 kahramanın son nefesi, son du-*

yulan sesidir." şeklindeki etkileyici konuşmasından sonra kendine ait bir şiir okumuştur. Şiirin bazı bölümleri şu şekildedir.

"Seksen bir erimizi kudurup kapan deniz

Lanetine uğradın eşlerin, anaların.

Ah deniz, alçak deniz, suları kara deniz

Çöktü bir dağ vatandan deniz

Seksen bir yavrusunu kaybetti bedbaht vatan,

Nasıl avunacağız, netmeli neylemeli?

Bir anda söndü cihan göçtü seksen bir civan (TRT İstanbul Radyosu, 15 Nisan 1953 tarihli konuşma.)

O dönem Mustafa Kemal Derneği (Mustafa Kemal Derneği, 31 Mayıs 1982, Genel Başkanlık Sayı 31)⁴ Dumlupınar Bürosu Başkanı olan Tuğamiral Fahri Korutürk, Meliha Avni Sözen'e göndermiş olduğu yazıda, kendisini bu olayla ilgili olarak yaptığı ateşli konuşmalardan dolayı tebrik etmiş ve Dumlupınar albümü hediye etmiştir. (Tanju 1982; 305)

Meliha Avni Sözen'in Dumlupınar şehitleri için söylediği bu nutuk ve şiir büyük beğeni toplamış ve kendisine bu konuda beğeni mektupları gelmiştir. Fethi Orgun adlı kişi, bu konuşmayı ve şiiri radyo kaydı olarak İstanbul Radyosu müdürlüğünden istediğini, ancak bu müracaatın kendisine yapılması gerekir diyerek adresini aldığını belirtmiştir. Dinleyici, kendisinin bir inkılâp hayranı olduğunu ve çocuklarını da öyle yetiştirdiğini, o yüzden de evinde bulunan Atatürk, şehitler ve harpler gibi köşeler hazırladığını açıklamıştır. Meliha Avni Sözen'den de bu muhteşem konuşma şiirini rica etmiştir. Başka mektupta da, bir genç, radyoda bu şiiri duyduğunda ağlamaktan kendini alamadığını, bu şiirin yazılı halinin kendisine göndermesini rica etmiştir. Özellikle yaklaşan 23 Nisan Bayramında bağlı olduğu spor kulübünde bu şiiri okuyarak şanlı gemicilerimizi bir kez daha anmak istediğini belirtmiştir. (Tanju 1982:110-112,311)

2.2. Atatürk Sevgisi ve Milli Bayramlar

Meliha Avni, tüm özelliklerinin yanında, tam bir Atatürk hayranıdır. Onun önderlik yaptığı savaşlardan başlayarak devrimine ve ona bağlılığını konuşmalarına yansıtmıştır.

Meliha Avni Sözen Atatürk'ü ilk olarak 1928'de görmüş ve hissettiği duyguları şöyle dile getirmiştir.

*Rengârenk ışıkları ile Kadıköy ve civarı halkını kendine çeken
Fenerin güzel bir köşesinde... İçimden ta derinlerden gelen bir
ses bana kuvvet ve ümit veriyor, büyük hicranım bu gecede mu-
hakkak nihayet bulacak, bu saatler ömrümün nurdan bir gecesini*

⁴ Bu dernek 9 Kasım 1947'de kurulmuş ve 26 Mayıs 1982'de aldığı kararla Meliha Avni Sözen'i Konsey üyeliğine seçmiştir.

halinde ışıklanacaktı. Zamanın biraz daha ilerleyen ilerlediği bir saatte gayri ihtiyari etrafıma seslendim: Geliyor... büyük ve sevgili bekletici bin bir gönlün birleştirdiği koca bir aşk halkası ile kucaklandı. (Sözen 1936:5-6)

Meliha Avni Sözen, güçlü hitabet yeteneğinden dolayı Milli bayramlarda da sık sık konuşmalar yapmıştır. Özellikle Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarında Şehir Tiyatrosunda verdiği nutuk, onuncu yılın önemini belirtir nitelikte olmuştur. Nutkundaki;

"Büyük, şanlı, tarihi bir gün yaşıyoruz. Bugün bileklerimizin zincirden, gözlerimizin karanlıktan, kafamızın buluttan sıyrıldığı günün onuncu yıldönümüdür. Yurttaşlarımız; Bir milletin ileriye gitmesi, bir milletin yükselmesi için o milletin kendi varlığına, kendi benliğine inanması, güvenmesi gerekir... Asalet Türk Milletinin her ferdinin damarlarındaki kanda vardır". (Sözen 1936: 63-67) gibi örnek cümlelerin yer aldığı oldukça uzun bir konuşma yapmıştır.

Bu konuşmada, Atatürk'ün yurdun kurtuluşuna verdiği hizmetleri, on yılda meydana gelen değişimi ve vatan kavramı gibi konuları aktarırken sıradan bir anlatım yapmamıştır. Meliha Avni Sözen, diğer birçok konuşmasında olduğu gibi burada da bilgisini ve eğitimini kullanmış, zaman zaman Ziya Gökalp'ın dizelerinden ve sözlerinden de faydalanarak adeta dinleyicilere öğretmenlik yapmıştır.

Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına büyük önem vermiştir. Bu önemin bir göstergesi olarak kendisine gönderilen dönemin Maarif Vekili Reşit Galip imzalı bir yazıda;

"... onuncu yıl dönümü münasebetiyle bütün Türk edip, şair, muharrir ve mütefekkirlerden Türk İnkılabının herhangi bir cephesi hakkında yazılar yazmaları için rica ediyorum....Sizin de Türk İnkılabına karşı duyduğunuz samimi heyecanı yakından bildiğim için Türk Edip ve muharrirlerine teveccüh eden yüksek milli vazifede sizinle birleşmeyi münasip gördüm. Bu davete yürekten gelen bir atılışla icabet buyuracağınızdan eminim..." (TC. Maarif Vekâleti, M.T. T Dairesi 1933)

Meliha Avni'nin hatipliğinin yanında, dönemin Türkiye'deki önemli edip ve muharrirlerden biri olarak sayıldığı görülmektedir. Bu yazıdan kısa bir süre sonra yazılan bir başka yazıda da Meliha Avni'nin "*İki Devirde Aynı Yobaz*" başlıklı bir piyes yazıp gönderdiği anlaşılmaktadır. (TC. Maarif Vekâleti, M.T.T Dairesi 19.9.1933)

1935 yılında, Atatürk'e yönelik olarak hazırlanmış bir suikast planının ortaya çıkıp basına yansımalarından (Bolat 2012;1-32) sonra, İstanbul'da düzenlenen bir mitingde, Atatürk için yazmış olduğu şiirde ona sevgisini ifade ederek olayı kınamış ve kalabalığı coşturmuştur. (Sözen 1936:144-146; Akşam 24 Ekim 1935; Cumhuriyet 24 Ekim 1935; Tan 24 Ekim 1924)

Şiirin bazı cümleleri şu şekildedir;

Ona Uzanan Eller

Atatürk ışığımız, Atatürk başımızdır.
Gövdesidir Türk onun, o Türkün çarpan kalbi,
Uzanan eller ona Türklüğe uzanmıştır,
Parçalarız o eli yılanı ezer gibi..
Tam 18 milyonuz ardında Atatürk'ün
Gençlik onun yolundan dönmeyecek hiç geri
Başımız yolundadır. Türke can veren Türkün,..
Uzanan eller ona düşmanıdır her Türkün
O düşmanı damgalar darağacına asarız.
Namlı Türk çocukları, kadın, erkek, genç, büyük
O alçak hainleri hırsıyla, kinle analım!
Ey burada olanlar hep birden haykıralım!
Yaşasın, çok yaşasın, bin yaşasın Atatürk.

Meliha Avni Hanım'ın bu konuşmasındaki coşkusu orada bulunan emekli bir askeri duyulandırmış ve *"şu hainlerin ipini ben kendi elimle çe-keceğim"* (Akşam 24 Ekim 1935) diye bağırmasına sebep olmuştur.

Atatürk'ün öldüğü 1938 yılında Sarayburnu Parkı toplantısında verdiği nutukta, Atatürk sevgisini ve ölümünün verdiği acıyı son derece etkileyici bir biçimde vermiştir. Bu duyguları ifade ettiği bazı cümleleri şöyledir;

1938 Yılı, Kasımın onuncu Perşembe günü Türk Dünyasının, Türk tarihinin kara günüdür. Bugün İstanbul, bütün Türkiye sonu gelmeyecek bir kedere sarıldı. Türk Milleti en büyük matemini yaşamaya başladı Dünyada hiçbir keder, hiçbir dert, hiçbir matem bunun kadar sonsuz, bunun kadar büyük, bunun kadar içten olamaz.

Ey büyük Atam,

Ebedi yatağında huzur içinde uyu! Biz ayaktayız, karanlıklara karşı hep uyanık duracağız, (Tanju 1982: 273-276)

Tam olarak tarihi tespit edilemeyen ancak *"şimdi, kırk sene sonra"* sözleriyle 1962 yılı olduğu tahmin edilen 30 Ağustos Bayramına yönelik bir konuşmasında da, kendi yazdığı şiirindeki;

Tarihin:

Mukaddes,

Muhteşem, büyük bir gündür bu gün

Her Türk'ün başını göklere ulaştıran,

Her türlü şerefle yaşatan,

Dünyayı Türk'e hayran bırakan

Türk'ü dünyaya tanıtan bir gündür 30 Ağustos.

Ejderler, devler kovulmuş

Ya istiklal,

Ya ölüm parolası ile Türk yeniden doğmuştur

Dünyaya bugün. Dizelerinde vatan sevgisini hatırlatmıştır.

"Dünyayı Türk'e yeniden hayran bırakmak için:

Verelim el ele!

Başlayalım birbirimizi sevmeye!

Unutalım ah ve vahımızı

Kuralım yeni dünyamızı!

Ne mutlu Türk'üm diyerek,

Söyleyelim 30 Ağustos şarkımızı!" (Tanju 1982: 259-262) Dizeleri ile milliyetçik yönünde öğütlerde bulunmuştur.

2.3. Belirli Gün ve Haftalar ile İlgili Çeşitli Konular

1930'lu yıllarda CHP'nin, gerek inkılâbın yerleştirilmesi ve benimsetilmesi, gerek ülkenin dünya şartları uyarınca kalkınmasına yönelik çalışmalarında, 1929 dünya ekonomik bunalımının başlaması ile ekonominin dengede tutulması konusu ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda partinin çabalarında halk hatiplerinin faaliyetleri de bu yönde ivme kazanmaya başlamıştır. Meliha Avni Sözen'in yerli malı ve tasarruf haftalarına dönük çok sayıda konuşmasının olması, bu dönemdeki yapılan yoğun çalışmaların bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Sözen'in konuşmalarının derlendiği *"Bir Ses"* Kitabındaki örneklerin yanında dönemin basınında ve radyo programlarında çok sayıda konuşması tespit edilmiştir.

Galatasaray Konferans Salonunda 1930'da yaptığı bir konuşmada, *"Yurdumuzun genel genlik ve zenginliğini elde etmek için hepimiz kendi öğüt-tüğümüz unu yemek, kendi diktiğimiz çarığı giymek mecburiyetindeyiz..."* sözleri ile yerli malı kullanmanın önemini şiirsel bir dille ifade etmiştir. Aynı konuşmasının devamında ise dönemin ekonomik bakımdan güçlü olan devleti Amerika Birleşik Devletleri ile ilgili bilgiler paylaşarak konunun daha iyi anlaşılması için somut bir örnek oluşturmuş ve onların yerli malı kullanarak ve çocuklarına tutumlu olmayı öğreterek güçlendiklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda *"...Çocuklarımıza kazanmayı biriktirmeyi öğretirken, kazandıkları paranın kendi topraklarından uzaklara çıkmasına asla razı olmamalarını da bir din gibi yüreklerinin derinliklerine kökleştirmeliyiz..."* (Sözen 1936: 27-32; Benzer konular için bkz. Cumhuriyet 14 Nisan 1932; Cumhuriyet 14,18 Aralık 1933) Cümleleri ile konudan çıkarılması gereken dersi vurgulamıştır.

Aynı biçimde köycülük çalışmalarına da önem verilen 1930'larda köylere öğretmen yetiştirme çalışmaları (Bkz. Bayındır 2010: 79-117) yapılırken, Meliha Avni Sözen, bu konuya ilişkin bir konuşmasında, İstanbul'da kolejde okuduğu sıralarda burada okuyan öğrencilerin hemen hepsinin köylere giderek hizmet etmek istediklerini ve *"Bizim köylerimizin de şehirlerimiz kadar aydınlık, bizim köylülerimizin de şehirlilerimiz kadar bilgili ol-maya hakları vardır..."* düşüncesini paylaştıklarını, oysaki Osmanlı dönemin-

de talebelerin hep İstanbul dışına çıkmama arzuları olduğunu ifade etmiştir. Sözen konuşmasının devamında; *"Sonsuz bir kıvançla söylüyorum ki büyük devrimimiz köylü ve şehirli gibi sınıf ayırdını ortadan kaldırdı... büyüklerimizin de her fırsatta söylediği gibi köy ve köylü bu memleketin temel direğidir.. Köye gitmemek, köylüye el uzatmamak, köylüyü değersiz görmek... bu yabancı, bu uzak seslere her Türk yüreği kapalı kalmalıdır. Köyler, köylüler yardıma muhtaç oldukları kadar saygı ve sevgiye de hak kazanmışlardır..."* (Sözen, 1936: 35-40) cümleleri ile yürütülen köycülük politikalarına destek vermiştir.

Hatip, ayrıca Kızılay'ın kuruluş yıldönümü gibi günlerde de konuşmalar yapmıştır. (Cumhuriyet 26 Aralık 1937)

Meliha Avni Sözen, farklı özellikleri olan, birçok konuya duyarlı aydın bir Türk kadınıdır. Vatan sevgisi, milliyetçilik çağdaşlaşma konuları, inkılâp taraftarlığı, ülke sorunları gibi çok sayıda konuda yaptığı konuşmaları ile ünlenmiştir. Sözen'in çok ilgilendiği hususlardan birisi de kadınlara yönelik konular olmuştur.

"Bankalarınızı parayla doldurabilir, sınırlarda, cephelerde zaferlere ulaşabilir, ihraç ettiklerinizle tüm dünya pazarlarını sarabilirsiniz. Ancak, tüm bunlara rağmen yine de uygar sayılamayabilirsiniz. Uygarlık sınıfına giren bir toplumda, her şeyden önce kadının kalkındırılmış, erkekle kadın arasındaki farklarında tümüyle ortadan kaldırılmış olması gerekmektedir." (Etiket Nisan Mayıs 1994: 38) Cümleleri ile kadın haklarına duyarlılığını göstermiş ve bir ülkenin kalkınmasında kadınların önemine vurgu yapmıştır.

Ordu'da doğan ve bir süre burada kalan Meliha Avni, hayatının geri kalanını İstanbul'da geçirmesine rağmen Karadeniz'i özellikle de Ordu'yu hiç unutmamıştır. Bu bağlamda kendisi ile yapılan bir röportajda Karadeniz kadınlarından bahsetmiştir.

Özellikle kadın ve erkek eşitliği ile kadınlara verilen siyasal hakların yoğun olarak gündemde olduğu bu yıllarda aynı zamanda İstanbul Halkevi Köycülük şubesi üyesi olan Meliha Avni Sözen, *"kadın erkekle bir olabilir mi?"* sorusuna şu şekilde cevap vermiştir; *"Ben Karadenizliyim. Erkeksiz köyler bilirim ki orada kadınlar eşkiya takibinden bile korkmazlar."*

Sözlerinin devamında, aslında insanlar arasında fark olmadığını, yalnız bunların yetişme tarzlarının farklı olacağını, dolayısıyla ülkemizde kadınlar da erkekler gibi yetişseydi böyle bir sorunun sorulamayacağını ifade etmiştir.

Meliha Avni Sözen, kadının erkekten ayrılmasının sebebinin *"terbiye"* farkı olduğunu vurgulayarak, kendisinin doğduğu Karadeniz Bölgesinden örnek vermiştir; *"Ben Anadoluluyum, Karadenizliyim. Anadolu'nun birçok yerini karış karış bilirim. Kocaları muharebeden dönemediği için bütün kadınları erkeksiz kalmış köyleri vardır. Oralarda kadınlar, eşkiya saldırılarına kendilerini büyük bir kuvvetle müdafaa ederler, hatta eşkiya takibine çıkarlar, bu da gösteriyor ki erkekten kadını ayıran şey hep yetişme tarzıdır."*

Sözen bu sözlerle şehirli kadınlarla Anadolu kadını arasındaki farkı da belirtmiş, şehirde yetişenlerin daha müdafaasız ve güçsüz olduğunu belirtirken şartların ve yetiştirme tarzlarının insanları şekillendirdiğini ifade etmiştir. Yine köycülük şubesi çalışmalarında köylere çıktıklarını ve oralarda gördüklerini aktarmıştır. Buralarda özellikle kadınların tarlalarda, evlerde sürekli çalıştıklarını, hatta geceleri bile karanlıkta yollarda ellerinde kırbaçları ile hayvanları tutanların da onlar olduğunu, erkeklerin ise kahvelerde nargile içip keyif yaptıklarını gördüğünü ifade etmiştir. Sözlerinin devamında ise *"Ben hasta olsam, kendimi kadın doktora göstermem, kadın şoförle yola çıkmam diyenler her yeni şey gibi kadının hayata çıkışı karşısında şaşırانlardır. On beş yıl sonra bu fikri iddia edecek hiç kimse kalmayacaktır."* demiştir. Meliha Avni, kadınların her işin üstesinden geleceğini, hatta askerlik yapması gerektiğini de belirtmiştir. Şöyle ki ona göre erkeklerin gücünün yetmeyeceği ve azlığı gibi durumların yaşandığını dolayısıyla her Türk kadının da hudutları koruyacak şekilde eğitilmesinin şart olduğunu belirtmiştir. (Cumhuriyet 27 Mart 1933:1-3)

Şişli Halkevi başkanlığı döneminde kadınlara yönelik olarak yaptığı bir konuşma da; *"bir milletin, bir kurumun değeri kadının o kurum içinde gördüğü işler, oynadığı rolle ölçülür"* diyerek kadınların toplum hayatındaki önemli rollerine vurgu yapmıştır. Öyle ki milletlerin birbirleriyle karşılaştırılırken de kadınların pozisyonlarının ölçü alındığını belirtmiş ve *"kadını en çok değerlenmiş bir millet başkalarına göre daha zengin, daha bahtiyar, daha medenidir."* demiştir. Sözen yaptığı bu uzun konuşmada yine kadınla erkeğin eşit olduğunu vurgulayarak, kadınların memleketin ilerlemesi yolunda, özellikle de anne oldukları için kendilerini yetiştirmeleri, sürekli çalışmaları ve çocuklarını da bu yönde yetiştirmeleri gerektiğini öğütlemiştir. (Sözen 1936: 100-112)

Türk Kadınlar Birliği üyesi olan Meliha Avni Sözen, Beynelmilel İş ve Meslek Kadınlar Birliği Azasından farklı ülkelere mensup 20 kişilik bir ekibin yaptığı kongrelere katılarak kadınlar hakkında konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmaları özellikle *"Harp İstemeyen Kadınlar"* olarak da adlandırılan kişileri çok etkilemiştir. (Cumhuriyet 10 Ağustos 1931) O dönemde Son Posta Gazetesinde yazılar yazan Meliha Avni büyük takdir toplamıştır. Nitekim Türkiye'ye gelinceye kadar çeşitli ülkelere giden bu ekip, Türkiye'de bu kadar genç ve her şeyden önemlisi bir kadın muhabirle karşılaşacaklarını hiç tahmin edemediklerini, bu durumun Türkiye'nin ne kadar ileri seviyede olduğunu bir göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. (Son Posta 11 Ağustos 1931:1,6)

3. Eserleri ve Kendisi İle İlgili Yazılanlar

Meliha Avni Sözen, daha okul sıralarında iken öğretmenleri tarafından fark edilmiştir. Refet adlı öğretmeni;

"Talebem Meliha Avni'de bedii şeylere karşı bir hassasiyet, hitabete karşı büyük bir kudret seziyorum. Onun yılmaz gayretiyle bezeyeceği istidat mahsulleri, değil yalnız ailesini, milletini de şereflendirecektir. Bu ümidimin tahakkukunu görmek benim için büyük bir saadet olacaktır..."(Sözen 1936:137)

Meliha Avni Sözen'in eserleri şunlardır;

Bir Gecenin Sabahı (Roman)
Devrimden Evvel, Devrimden Sonra, (Köy Piyesi)
Veremliler Arasında (Son Postada) 3 Aylık Röportajlar
Bir Ses (Nutuklar)
Anadolu Zelzelesi
Vatan Böyle Sevilir
Küçük Ahmet(Hakiki Hikâyeler)
Anam (Yalnız Ana'ya Ait Şiirler)
Mehmetçiğin Anası
Radyo Konuşmaları
Konferanslar ve Meydan Nutukları
Bütün Şiirleri;

Meliha Avni Sözen, çeşitli kurumlardan ödülleri almıştır. Bunlar;

Tayyare Cemiyeti Altın Madalyası
Maarif Vekâleti Altın Nişanı
50. Yıl Şeref Belgesi Ve Plaketi (Milli Eğitim Bakanlığı)
Ana Dergisi Özel Ödülü (1981)

Meliha Avni Sözen yazmış olduğu "*Mehmetçiğin Anası*" adlı kitabında savaş günlerini heyecanlı bir dille destansı şekilde aktarmıştır. Eserinden dolayı TBMM'den Yavuz Abadan kendisini tebrik etmiştir.(Tanju 1982: 35)

Meliha Avni Sözen "*Mehmetçiğin Anası*" adlı eserine şöyle başlamıştır: "*Bayrağı, toprağı uğrunda doğduğu günden beri ayakta, bu yolda bütün dünya kadınlarına örnek tek bir kadın vardır: Mehmetçiğin anası*", Meliha Avni'nin bu cümlelerinden yola çıkan Yeni Türk Mecmuası yazarlarından Nusret Safa Coşkun, onun hitabeti sanat haline getiren müstesna kadınlarımızdan bir olduğunu vurgulamıştır. (Tanju 1982: 51)

Öğretmen, yazar, müzeci ve Antalya milletvekili olan Hikmet Turhan Dağlıoğlu (www.biyografim.net) TBMM'den yolladığı yazıda Meliha Avni Sözen'i "*Mehmetçiğin Anası*" adlı eserinden dolayı kutlamıştır.

Sözen'in bir eseri de "*Anam*" (Sözen, 1987) dır. Adil Ali Atalay, bu kitabın tanıtımını yapmış ve kitaptan şiir örneklerine yer vererek, Meliha Avni'nin anne ile ilgili duyguları çok güzel bir dille ifade ettiğini söylemiştir.

ANNE

*Ben senin gözlerinle görüyorum dünyayı
Senin ellerindedir kaderimin her yayı*

*Sensiz kalan evlerde ışıklar söner anne
Sensiz dünya boşalır, dünyaya taçsın anne
Bir ilahi kudret*

Bir ilahi kudrettir doğurur, hem yoğurur

Şekil verir evlada ruh anadan can bulur (Ana, Sayı 58, Şubat 1981: 11)

Meliha Avni Sözen söylevlerini “Bir Ses” adlı bir kitapta toplamıştır. Gündüz Mecmuasından Enis Bülent, bu kitap için bir tanıtım yazısı yazmıştır. Bülent, 146 sayfalık kitapta Yazarın Atatürkçülüğünü, milli duygularını, heyecanlarını ve hitabetteki eşsiz yeteneğini çok iyi yansıttığını ifade etmiştir. (Tanju 1982: 48)

Çanakkale Savaşlarını anma günlerinde, söylediği nutuklar sadece Türkleri değil, atalarını anmak için buraya gelen yabancıları da etkilemiştir; H.A Foster adlı kişi;

Her sene bugün İngiltere’de bütün kiliseler bir an çanlarını çalarlar. Bu çanın adına Türk’ü Anma Çanı denir. O anda herkes kiliselerde veya evlerinde dua ederek büyük bir saygı ile Türk Milletini hatırlarlar. Bizim askerlerimiz kahraman bir milletin topraklarında yatmakla mutludurlar. ...Bu günkü konuşmasıyla sade bizim yüreklerimizi değil, dağları, taşları inleyen Meliha Avni Sözen gibi kadınları olan bir millet ölmez, öldürülemez.¹ (www.fasev.org 10.09.2012) sözleri ile onun konuşmalarından nasıl etkilendiğini ifade etmiştir.

Yine verdiği nutukları öven, Âşık Aslı Bacı, Meliha Avni Sözen için bir şiir yazmıştır.

NUTKUNUN TAHTINDA

MELİHA AVNİ

Türk kadınının bir sembolüsün sen

Sevgi deryasına sızan kadının

Açılmış goncanın bülbülüsün sen,

ANA’yı şiirle yazan kadının

Simsiyah saçların gül rengi tende

Türksün övünürsün, çalışkan hem de,

Kürsüde coşarken ilimle, fende,

Maddeyi manadan çözen kadının... (Tanju 1982: 42)

Mehmet Bakır “Bakırdan Ufuklara” kitabında Meliha Avni için “Türkiye Cumhuriyetinin çağlayan kadını Meliha Avni’ye” adlı bir şiir yazarak onun hatipliğini ve şairliğini övmüştür. (Tanju 1982: 44)

Meliha Avni’yi çocukluğundan beri tanıyan Bilal Köyden, onun sadece şair, hatip ve muharrir olmadığını, bunun yanında en önemli vasfının yurt-sever bir idealist olduğunu ifade etmiştir. (Tanju 1982: 47)

Burhan Cahit, bir yazısında; Cumhuriyet dönemine kadar edebiyat hizmeti veren kadınlar olduğunu, ancak Cumhuriyet kadınlarının hem yazdıklarını hem de konuştuklarını ifade etmiş ve bunlara en iyi örneklerden birinin de Meliha Avni olduğunu yazmıştır. (Tanju 1982: 49-50)

Yine bir dönemin önemli şairlerinden Behçet Kemal Çağlar'da "Sabaha Dek" başlığı altında, *"Ülkü Arkadaşım Meliha Avni, Size kürsülerde baktığım zaman zeki gözleriniz o kadar samimiyet ve müveddet parıltısı ile o kadar vatan aşkıyla dolu buluyorum ki, ışığı ekseriya sarı veya beyaz sananlara aklım ermiyor."* (Tanju 1982: 58) Dizeleri ile Meliha Avni'nin hitabet yeteneğine vurgu yapmıştır.

Akşam Postasından Nizamettin Nazif Tepedelenli, Halit Ziya Uşaklıgil'in 55. Sanat yılı için düzenlenen programda, büyük üstatla ilgili yapılan konuşmaların hiçbirisinin Meliha Avni'nin konuşmasından daha etkili olmadığını ifade etmiştir. (Tanju 1982: 90-91; *Cumhuriyet* 5-6 Mayıs 1927)

Meliha Avni Sözen, Şişli Halkevi başkanlığı yaptığı dönemde, Cumhuriyet Gazetesi yazarı, Abidin Daver, *"Hem Nalına Hem Mihına"* başlıklı köşesinde, Meliha Avni Sözen'i öven bir yazı yazmıştır. Bu yazıda onun tüm hatipler içersinde en başarılılarından birisi olduğunu, dolayısıyla 19 Mayıs törenleri esnasında, Atatürk ve Milli Şef İsmet İnönü için söylediği nutkun çok anlamlı olduğunu, çünkü onun söylediklerine inandığı için bu kadar iyi konuştuğunu ifade etmiştir.

Yazar, Sözen'in sadece parlak sözler söyleyen bir kişi olmadığını, aynı zamanda müspet çalışma başarıcılık kudretine sahip bir kişi olduğunu, o yüzden de Şişli Halkevi başkanı olduğundan beri bunu ispat ettiğini ifade etmiştir. Yazar, Şişli Halkevinin küçük ve mütevazı olduğunu ancak Meliha Hanımın yetenekleri ve çalışkanlığı ile buraya büyük ve kuvvetli bir ruh aşıladığının altını çizmiştir. (*Cumhuriyet* 23 Mayıs 1945)

Muş Milletvekiliği yapmış olan Prof. İlyas Sami *"Yeni Devrin Kadını"* adlı bir şiirde Meliha Avni'nin hitabetteki ustalığını övmüştür. (Ünal 1977: 4-6)

Hamdullah Suphi Tanrıöver *"Mutluluklarımı ihtiva eden dağ yolu kitabımı, hatiplik sanatının yeni müjdecisi Meliha Avni'ye takdirlerimle, bir baba şevkat ve muhabbetiyle sunuyorum"* sözleri ile onu överken, (Ünal 1977: 4) *"Üslup tarafından Halide Edip, ansiklopedik bilgi tarafından Sabiha Zekeriye, siyasal yönden Meliha Avni çok kuvvetli muharrir ve mütefekkirlerdir. Daha ne isteriz"* diyen Burhan Cahit önemli meziyetlerini saydığı Türk kadınlarının arasında Meliha Avni'ye de yer vermiş, *"Meliha Avni Türk kadınlığının varlığına şeref veriyor. Bu genç kızımız her teşebbüsü, Milletimize her seslenişiyile bir şaheserdir."* (Ünal 1977: 5) cümleleri ile bu değerini yansıtmıştır.

1989'da İstanbul'da bir şiir matinesi düzenlenmiştir. Bu matineye tanıklık eden Ragıp Duran bir yazı yazmıştır. Yazıda, ömrünün son yıllarını yaşayan ve bu şiir gününe katılan Avni'nin sesi ve teninde hala genç bir kız portresi taşıdığını ifade etmiştir. 1923-1938 ruhunu yaşattıran bu eşsiz

hatibin, “*ay burada herkes aşk şiiri okuyor, bense vatan, millet, Atatürk diyor- rum hep*” dediğinde salondaki herkesin “*olsun olsun o da aşk*” diyerek desteklediğini ifade ederek, Meliha Avni’nin Cumhuriyetçi, Atatürkçü ve devrimci yönünün hiç değişmediğinden getirmiştir. (Duran 12 Şubat 1989: 60)

Ölümünden bir yıl sonra, kendisi hakkında yazılan bir yazıda, “Bir Ulu- sun Primadonnası” olarak nitelendirilmiştir. Yazıda, 1994’te Başbakan Tan- su Çiller olmasından dolayı “*Hükümetin başında bir kadın başkan varsa, bunu Meliha Avni, Halide Edip gibi toplum gönüllülerine borçluyuz*” (Etiket Nisan Mayıs 1994: 38–39) cümlesi dikkat çekmiştir.

Meliha Avni Sözen için yukarıda verilen bir kaç örnek gibi yüzlerce öv- gü dolu sözler ve yazılar mevcuttur. Bu yazı ve sözlerde genel anlamda onun hatipliği, çalışkanlığı, bilim hayatına yaptığı katkılar ve eserleri konu edinmiştir. Hemen hemen tüm bu yorumlarda, onun Türk kızlarına örnek olması ve tarihteki önemli Türk kadınlarının yanında, özellikle Cumhuriyet dönemi örnek Türk kadını özellikleri vurgulanmıştır.

Sonuç

Türkiye’de Milli Mücadele döneminden başlayarak Cumhuriyet’in ilan edilip, yeni düzenin kuruluşuna kadar geçen süreçte, her aşamada, çeşitli hizmetler veren çok sayıda isim mevcuttur. Bu isimler; Milli Mücadele lideri ve Cumhuriyet’in kurucusu Mustafa Kemal Paşa’dan, onun silah arkadaşları, gazeteciler, bürokratlar, edebiyatçılar, işadamları, hatiplere kadar çok geniş bir yelpazeden oluşmuştur.

Bu isimler ve yaptıkları ile ilgili çok sayıda akademik çalışmalar, makaleler ve kitaplar yazılmıştır, yazılmaya da devam etmektedir.

Meliha Avni Sözen’de bu kişilerden biridir. Onun en tanınmış yönü, Cumhuriyet döneminin ilk kadın hatibi olmasıdır. Hatipliği ana mesleği olarak gören Sözen, iyi eğitim almış, varlıklı ve Milli Mücadeleye katkı sağ- layan bir aileden gelmiştir. Hakkında çok fazla çalışma olmamakla birlikte, 1905’ten 1993’e kadar süren hayatının her aşamasında yaptıkları ile gerek basında, gerekse de çeşitli dergilerde hep isminden bahsedilmiştir. Meliha Avni Sözen, hatiplik, siyaset, gazetecilik, edebiyat, eğitim hizmetleri ile çok sayıda alanda kendisini göstermiş, övgüler almış, minnet duyulmuş, vatan- severliği ile tanınmış aydın bir Türk kadını olarak tarihimize geçmiştir.

KAYNAKÇA

Belgeler

BCA,490.01/1175.127.2,1941. *Halk Hatipleri Teşkilatı Talimatı*, (1932)
BCA, 490. 01 1721/ 997, 15.11937, 20.08.1940, 23.08.1940, 10.6.1942.
BCA, 490. 01 972/760 3 22/1/1945.
BCA, 490 01 957/704 1, 25.2.1946.

BCA, 490. 01 350/1468 3 25 Eylül 1949.
BCA 490. 01 359/1557 1, 9 Nisan 1950.
Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Vilayet İdare Reisliği 23.7.1957.
Cumhuriyet Halk Partisi Eminönü İlçeyönkurul, Sayı 536, 10.12.1938.
TC. Maarif Vekâleti, M.T. T Dairesi (6.7.1933), 3100.
TC. Maarif Vekâleti, M.T. T Dairesi, (19.9.1933), H281.
Mustafa Kemal Derneği, 31 Mayıs 1982, Genel Başkanlık Sayı 31.

Kitap ve Makaleler

BOLAT, Bengül Salman (2012). “1935 Yılında Atatürk’e Karşı Planlanan Suikastın Basındaki Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Bahar, Yıl 25, C. 13, Sayı:49: 1–32.
CUMHURİYET Ansiklopedisi (2002) C.II, 1941–1960, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
SEMİZ, Yaşar (2013). “Türk Basınında Dumlupınar Faciası (4 Nisan 1953) ve Sonrası”, *Prof. Dr. Nejat Göğünç Armağanı*, s.217–248.
SÖZEN, Meliha Avni (1936). *Bir Ses*, İstanbul.
SÖZEN, Meliha Avni (1987). *Anam*, İstanbul.
SÜRMELİ, Sepil (2010). “Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-i Efkâr”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.45.103–116.
TANJU, Haluk Cemil (1982). *Hitabeti ile Meliha Avni Sözen Bir Volkandır*, İstanbul.
ULUSKAN, Seda Bayındır (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, , Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
UZUN, Hakan (2010). “Bir Propaganda Aracı Olarak Cumhuriyet Halk Hatipleri Teşkilatı”, *CTAD*, Yıl, 6, Sayı 11: 85- 110.
YILDIRMAZ, Sinan (2004). 1950 Seçimleri ve Propaganda, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı: 6, Yıl 3: 131–157.

Gazete ve Dergiler

“Bir Başarıcılık Örneği”, (23 Mayıs 1945) *Cumhuriyet*.
“Harp İstemeyen Kadınlar Aramızda”, (11 Ağustos 1931), *Son Posta*,: 1,6

- “Meliha Avni Sözen’e Son Görev”, (30 Mart 1993)*Cumhuriyet*.
Akşam Postası, 7 Mayıs 1950, Sayı 358.
Akşam, 16 Nisan 1953.
Akşam, 24 Ekim 1935
Akşam, 5 Nisan 1953;
Akşam, 9 Mayıs 1950
Ana, Sayı 117, Ocak 1986: 6
Ana, Sayı 58, Şubat 198:8–11.
ATALAY Adil Ali, (Şubat 1981) “Meliha Avni Sözen’in “ Anam” adlı yapıtı
Ana Dergisinin Özel Ödülü”,*Ana Dergisi*, Sayı 58.
Cumhuriyet, 10 Ağustos 1931.
Cumhuriyet, 11 Haziran 1949.
Cumhuriyet, 14 -18 Aralık 1933.
Cumhuriyet, 14 Mart 1950.
Cumhuriyet, 14 Nisan 1932
Cumhuriyet, 16 Mayıs 1936.
Cumhuriyet, 16 Mayıs 1938.
Cumhuriyet, 16, 17 Mart 1950
Cumhuriyet, 17 Mart 1939.
Cumhuriyet, 17 Mart 1940.
Cumhuriyet, 17 Mart 1941.
Cumhuriyet, 24 Ekim 1935
Cumhuriyet, 26 Aralık, 1937.
Cumhuriyet, 27 Mart 1933: 1–3.
Cumhuriyet, 30 Nisan 1936.
Cumhuriyet, 31 Ağustos 1942.
Cumhuriyet, 5 Nisan 1953;
Cumhuriyet, 5–6 Mayıs 1937.
Cumhuriyet, 19 Eylül 1934
ÇAKMAKÇI Nuran, (28 Mart 1993) “Öncü Kadın Artık Yok”, *Toplum*: 5.
DURAN Ragıp, “Şiir Çınarının Çocuksu Nidaları” (12 Şubat 1989), *Nokta*: 60.
Etiket, (Nisan Mayıs 1994), Sayı, 1,: 38-39.
Kurun, 21 Nisan 1936.
Le Journal d'Orient, 10 Mai 1950.
Milliyet, 5 Nisan 1953.
Radjo Gazetesi, (Aralık 1956), Sayı 180: 19.
Son Havadis, (5 Haziran 1996) Meral Divitçi röportajı: 5.
Son Telgraf, (7 Mayıs 1950)

Hep Hatırlanmak İsteyen Cumhuriyet'in İlk Kadın Hatibi; Meliha Avni Sözen

SÖZEN, Meliha Avni, (9 Eylül 1943) "Bütün Türk Milleti Tek Partinin Malıdır, *Son Posta*.

Tan, 24 Ekim 1924.

Tekâmül, 4 Şubat 1926.

Tercüman, 9 Ekim 1972.

TRT İstanbul Radyosu, 15 Nisan 1953.

ÜNAL Necla "Meliha Avni Sözen" , *Ana*, Ekim 1977, Sayı 18:4-6.

Yeni Yol, 27 Mart 1929

Web Sayfaları

<http://www.biyografim.net/hikmet-turhan-daglioglu-kimdir>, (6.9.2012)

<http://www.orduolay.com>, (16.04.2014)

<http://www.fasev.org/kurucular/mas/mas2.html>, (10.09.2012)

<http://www.hvkk.tsk.tr>, (5.5.2014)

Sözlü Görüşmeler

Nükte Sözen (Ferit Avni Bey'in eşi)

Türkan Şentürk (Ferit Avni Sözen Vakfı Başkanı)

Ekler



16 Mart Şehitlerini anma günlerinden biri (ailenin özel arşivinden)



Herşeyim dediği Ata'sının Cenaze töreninde (ailenin özel arşivinden)



Şişli halkevinde Erzincan zelzelesi felaketzedeleri için gönüllü çalışmaları Ocak 1939
(ailenin özel arşivinden)



İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul il encümen azası Meliha Avni Sözen ve diğer encümen azaları (Ailenin özel arşivinden)



Halide Edip Adıvar, İstanbul Valisi Lütflü Kırdar ve Meliha Avni Şişli Halkevi'nde (Ailenin özel arşivinden)



1930'larda Çanakkale'ye atalarını anmaya gelen İngiliz askerlere nutuk verirken
(Ailenin özel arşivinden)